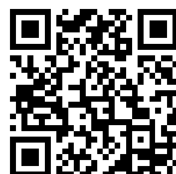

NYARE FORSKNING

I

NORDISK MYTOLOGI

AF

ERIK BRATE

FÖREDRAG VID 10-ÅRSFESTEN I SAMFUND FÖR NORDISK SPRÅKFORSKNING D. 23 JAN. 1906

SVENSKA HUMANISTISKA FÖRBUNDETS SKRIFTER

XI

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

Pris 60 öre

SVENSKA HUMANISTISKA FÖRBUNDETS SKRIFTER XI.

NYARE FORSKNING

I

NORDISK MYTOLOGI

AF

ERIK BRATE

FÖREDRAG VID TIOÅRSFESTEN I SAMFUND FÖR NORDISK SPRÅKFORSKNING DEN 23 JANUARI 1906

STOCKHOLM
P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

STOCKHOLM
KUNGL. BOKTRYCKERIET. P. A. NORSTEDT & SÖNER
1907

Den nordiska mytologiens rikedom på gudagestalter och till dem knutna berättelser gör den fornnordiska gudaläran till den naturliga medelpunkten för all forskning i germansk mytologi, och denna forsknings främsta uppgift blir att utreda den fornnordiska mytologiens historiska ställning.

För J. Grimm, *Die deutsche Mythologie* 1835, utgjorde den fornnordiska mytologien den bäst bevarade återstoden af den för alla germanska folk en gång gemensamma, och det gällde att samla de sparsamma uppgifterna om de öfriga germanska folkens gudatro för att så småningom närma sig den nordiska gränsen, tills båda mytologierna kunde sammanflyta till ett större helt. Längre i fjärran hägrade möjligheten af en urindoeuropeisk gudatro, stödd af språkliga sammanställningar, såsom *Tiuz-Zeus-Dyāus*. Den jämförande mytologien, hvars förnämsta män voro A. Kuhn och Max Müller, har emellertid utmynnat i fullständig missräkning.

Denna mytologiska forskning, hvartill höra N. M. Petersen, *Nord. mythol.* 1849, R. Keyser, *Nordmændenes religionsforfatning i hedendommen*, 1847, och P. A. Munch, *Nordmændenes ældste gude- og heltesagn*, 1853, samt K. Maurer, *Die Bekehrung des norwegischen Stammes zum Christentum*, 1855/6, hade ännu icke ägnat den nord. mytologiens källor tillbörlig kritik utan öfverskattade deras ålder, ansåg Eddadikterna för urnordiska, från mellersta järnåldern (450—700) eller t. o. m. äldre järnåldern (250—450). Däremot uppträdde E. Jessen 1871 (Zeitschr. f. deutsche Philol.)

med påstående, att Eddans gudasånger tillhöra norrmän och islänningar, äro diktade under 900-talet och senare men med användning af äldre beståndsdelar, att deras mytologi står på sitt yngsta norska utvecklingsstadium, att kristligt inflytande förefinnes i Voluspa och att Brages dikter äro oäkta. Hvad Eddadikternas ålder beträffar, har detta resultat godkänts af den nyaste litteraturhistorien, i det Finnur Jónsson, *Den oldnorske og oldislandske literaturs hist.*, uppställer 875 som äldsta möjliga datum för den äldsta Eddadikten, Havamal, under det Voluspa, hufvudkällan för den nordiska mytologien, sättes till 935/40. Skiljer man åter innehållet från formen, och antagas de nordiska fornskalderna hafva segt fasthållit vid äldre sagotradition, kan ju vida högre ålder antagas för själfva innehållet.

En mytologisk afhandling af synnerlig vikt är den af Henry Petersen, *Nordboernes gudedyrkelse og gudetro i hedenold*, 1876, som kommer till den slutsatsen, att Tor varit folkets hufvudgud i Norge, Frej i Sverige, hvaremot Oden hedrats som den högste guden blott hos skalderna vid furstehofven. Den nordiska mytologien är alltså väsentligen uppdiktad af skalderna och har icke haft något rotfäste hos folket. Tron på Oden har invandrat från Tyskland, dock före 800-talet, hvars skalder tagit denna tro om hand och poetiskt utbildat den, liksom de föredrogo den tyska hjältesagan framför nordiska ämnen.

Genom dessa forskningar var marken förberedd för S. Bugge, *Studier over de nord. gude- og heltsagns oprindelse* I Chri:a. 1881—89; del II Helge-digtene, Kbh. 1896, är ju icke af mytologiskt innehåll. Då det visats, att Eddadikterna för det mesta tillhörde 900-talet och likheter mellan deras innehåll och kristna föreställningar påpekats, så låg det nära att undersöka de inflytelser, som vikingatågen, den väldiga folkrörelse som just under 800-talet bragt nordborna i långvarig beröring med Väst-Europas kristna folk, kunnat utöfva på Nordens religiösa föreställningssätt.

Bugge börjar sin afhandling med att erkänna och påpeka, att Norden och de öfriga germanska folken ha många mytiska personer gemensamma, såsom J. Grimm utvecklat: *Óðinn-Wodan*, *Þórr-Donar*, *Týr-Ziu*, *Frigg-Frija*, äfven *Fulla-Volla*, att i en longobardisk saga, uppteckпad i andra hälften af 600-talet, Wodan är gift med Frea och handlingen liknar ett drag i Grimnismal och att föreställningar, såsom *Urðr-Wurt*, *Hel-Helle*, valkyrjor, alfer, jättar, dvärgar, äro gemensamma.

Emellertid kan ingen af de norröna dikter, som gifva upplysning om asareligionen, vara äldre än 800-talet. Därom vittna först och främst versbyggnad och språk, som icke äro förenliga med mellanjärnålderns språkstadium; att Eddadikterna särskildt rönt inflytande från kulturen på de brittiska öarna, därom vittna lånord i dessa dikter, dels latinska, som synas förmedlade af ags., t. ex. *kálkr*, *calix*, ags. *calic*, *calc* men fs. *kelic*, fht. *chelih*, ags. ord, såsom isl. *hird* från ags. *hīred*, familj; isl. *drekka ok døma* af ags. *drincan and drēman* (*drȳman*) [*drêam* m. Freude, fröhliches Treiben], iriska ord såsom *krás*, läckerhet, af iriska *crois*, *craes* frosseri. Då Oden gaf sina män *bjannak*, är detta ett från gael. *bennact* upptaget lat. *benedictio*. Isl. *díar* gudar, blott i Yngl.-sag. och hos Kormak, är iriska *día* Gud. Om brittiska öarna påminner ock, att folknamnet *Válir* i Sig.-kv. synes brukadt för trälar, såsom ags. *Wealas* kelter. Bugges slutsats är, att många nordiska guda- och hjältesagor äro uppkomna under påverkan af berättelser, som halfhedniska och hedniska nordbor på de brittiska öarna mottagit från kristna män, munkar och i munkskolan utbildade.

Dessa berättelser stammade ursprungligen från skrifter, som antingen hörde till den judisk-kristna kulturen eller till den grekisk-romerska, hvilka olika strömningar dock nordborna på ett underligt sätt sammansmält.

Då sålunda Loke förevitar Freja, att gudarne en gång öfverraskade henne i hennes broders armar, är detta en återklang af den ryktbara antika sagan, att gudarne öfver-

raskade Venus med Mars, men att Venus och Mars voro syskon, är de kristnas påfund för att ställa de gamla gudarne i dåligt ljus.

Loke har fått sitt namn af Lucifer, hans broder Byleist är Beelzebub. Tors fiske härrör från föreställningen, att Gud fader eller Kristus får Leviatan på kroken, hvilken tänktes som en midgårdsorm, som låg rundt jorden och bet i sin stjärt. Dr Bang har påpekat en märklig öfverensstämmelse mellan Voluspa och de sibyllinska oraklerna, hvilken sammanställning emellertid V. Rydberg visade vara omöjlig uti *Nord. tidskr.* 1881. Orvar Odd är Herkules med klubban och aldrig felande pilar, och båda vandra kring i världen; namnet på stallbrodern *Hjalmar* är uppkommet ur ack. *Hilam* af namnet på Herkules' följesven *Hilas*, *Hylas*. Sagan om nornorna vid Helge Hundingsbanes födelse är densamma som om parcerna vid Meleagers; liksom hans käresta Sigrun är valkyrja, är Meleagers Atalanta Dianas nymf, som går väpnad till strid.

Efter dessa inledande antydningar tillämpar Bugge sina grundsatser i två längre mytologiska undersökningar om Balder och om Oden i galgen och Yggdrasels ask.

Baldersmyten i Voluspa och Snorres Edda har sin grund i medeltida berättelser om Kristus. Den blinde Höder är den blinde Longinus, som genomborrar Kristi sida, enligt medeltida framställning, före Kristi död.

Misteln påminner om en berättelse i en judisk skrift, Toledóth Jeschu, äldre än 1278, enligt hvilken intet trä ville bli kors åt Jesus, emedan han tagit ed af alla, men då hämtade Judas en kålstängel ur sin trädgård till kors. Tanken i Toledoth Jeschu skulle då varit känd i England på 700-talet.

Det är Loke, som är Balders rådbane, Loke är Lucifer, och enligt de första kristna hade djäfvulen och onda änglar eggat judarne att korsfästa Jesus. Balder for liksom Kristus till Hel, Loke bindes till straff till världens ända, och i Johannes' uppenbarelse bebådas, att en ängel binder Satanas med en kedja för tusen år; i andra källor är djäfvulen bun-

den till världens ända. Liksom all naturen sörjde Balder, grät ock hela skapelsen vid Kristi död. Balder skall en gång återkomma, liksom Kristus i all sin härlighet.

Loke är kortnamn af Lucifer, såsom nu på Island *Ási* af *Ásmundr*, *Erli* af *Erlendr*, *Ásta* af *Ástriðr*, *Kata* af *Katrín*, hvilken kortnamnssed är gammal hos alla germanska folk. Anglosaxarne måste hafva uttalat *Lukifer* såsom deras språk har *eced* af lat. *acetum*, *circul* af lat. *circulus*, *circe*, *cyrice*, af κυριακή, isl. *kirkja*, men tillika antager Bugge omtydning till ett nomen agentis af *lúka* stänga.

Hos Saxo berättas, hur Odens son Balderus greps af kärlek till Nanna, dotter till norske fylkeskonungen Geuarus, som dock älskade sin fosterbroder Hotherus, en svensk konungason, med hvilken hon ock förenades, samt om de strider, som i följd däraf ägde rum mellan Balder och Hotherus. Då Balder slutligen fallit, hämnas han af Bous, Odens son med Rinda, liksom i Eddan Vale, Odens son med Rind, dräper Höder.

Saxos Hotherus härleder Bugge omedelbart från Paris, som dödar Akilles. Nanna är Paris' första hustru Oenone, Geuarus hennes fader Cebren, hans möte med skogsmör är Paris' dom. Balder var liksom Akilles osårbar utom i ett afseende.

Bugge ansåg Saxos framställning grundad på danska sägner, men A. Olrik, *Sakses oldhistorie* 1894, har uppvisat, att visserligen ett par danska lokalsagor äro inflätade men att den vidlyftiga berättelsen har så många drag gemensamma med de isländska fornaldarsagorna, att den måste härröra från en sådan, hvarigenom ock dess egendomlighet, att Höder är sagans hjälte och gudarne hans motståndare, förklaras; antika sagor som källa för Saxo äro därför obehöfliga.

Föreställningen om Oden i galgen sluter sig enligt Bugge genomgående till medeltidens föreställning om den korsfäste Kristus. Oden blef i galgen sårad med spjut, såsom Kristus genomborrades med lans. Oden offrade sig till sig själf, Kristus offrade sig till Gud och var ju

Gud. Då död på galge var skamlig, är ej tänkbart, att nordbor utan kristlig påverkan skulle låtit sin öfverste Gud undergå den. Genom att offra sig fick Oden runor, d. v. s. magiskt herravälde öfver naturen, såsom Jesus genom sin död på korset fick välde öfver världen. Oden tog runorna »skrikande», såsom Jesus före döden ropade med hög röst.

Yggdrasels ask bör ursprungligen ha betydt »Yggs häst», d. v. s. den galge, hvari Oden hängde. *Drasill* förekommer som hästnamn: *Dagr reið Drǫsli.* Det är ett allmänt uttryck i germanska språk, att den hängde »red» galgen. Då Oden i galgen härrör från kristna föreställningar, bör Yggdrasel i Voluspa, Grimnesmal och Gylfaginning också härröra från meddelanden om Kristi kors. Då Yggdrasel är en poetisk omskrifning, visar det, att myten utgått från konstdiktningen, icke från folklig tradition. Korset prisades som ett lifsens träd; enligt legenden såg Set midt i paradiset korsets eller det kristliga lifsträdet stå öfver en klar källa, hvarifrån paradisets fyra floder runno.

Urðarbrunnr tror Bugge vara en omtydning af Jordan. Eilif Guðrúnarson säger om Kristus: »De säga, att han sitter i syd vid Urðarbrunnen».

Idaslätten, där gudarne lefva guldåldern, är Eden.

En legend säger, att Herodes har pinat och korsfäst Jesus, som efter tre dagar uppenbarar sig för lärjungarne och for till himmeln men hämnas af sina anhängares härskaror. När dessa nalkas, faller Herodes på sitt svärd. Herodes är Geirrǫðr i Grimnesmal, som låter pina Oden och faller på sitt svärd, då Oden uppenbarar sig.

Draken Nidhogg, som gnager på världsträdet, är ormen på kunskapens träd, isl. *dreki* är latinskt lånord. Djuren i Yggdrasel härröra från djur vid korsets trä på northumbriska grafkors.

Sista leden af *Ratatoskr*, ekorren i Yggdrasel, anser Bugge såsom lånord från ags. *tusc*, eng. *tusk* huggtand, och första leden *rati* »råtta» är äfven lån från ags. *ræt*, fht. *rato*.

Det har synts riktigt att dröja så länge vid Bugges åsikter och återkalla de väsentligaste af dem i minnet,

emedan de utgöra en ståndpunkt, som hvar mytolog måste taga ställning till. Det är, som Golther säger, »Handbuch der germ. Mythologie», s. 44: »Den uppenbara sanningen i Bugges grundtankar kan icke förnekas. Frågan rör sig själfva verket egentligen icke därom, huruvida den nordiska mytologien upptagit främmande beståndsdelar, utan blott huru många och af hvilket slag.»

Bugges förnämsta motståndare i norden har varit Finnur Jónsson, som framhållit, att den nord. mytologien är fullt utbildad hos Brage, som diktade före 840, och konung Harald Hårfagers skalder, hvilkas dikter delvis författats före 875, och att mytologien alltså icke kan bero på inflytande från England, då nordbor öfvervintrade i Irland första gången 831, i England 851. Uti *Bidr. t. den ældste skaldedigtnings hist.*, Chri:a 1894, sökte Bugge bemöta dessa invändningar, dels genom att med Zimmers auktoritet visa, att irländskt inflytande varit möjligt redan under första hälften af 800-talet, dels genom att söka ådagalägga, att Brages strofer äro mycket yngre än som anges och att Ynglingatal icke författats af Tjodolf af Hvin, Harald Hårfagers skald, utan af en namne, hvars son var en kämpe på Ormen långe vid Svoldern år 1000.

Bugges åsikter ha utvecklats vidare af E. H. Meyer, *Voluspa* 1889, *Die eddische Kosmogonie*, 1891, som uppvisar många liknande drag i den kristna medeltidens teologi och den nordiska mytologien. En intressant redogörelse för detaljerna i Meyers framställning har A. Noreen gifvit i *Spridda studier* s. 124 f.

Samtidigt med Bugge uppträdde V. Rydberg, med *Undersökn. i germ. mytologi* 1, 2, Sthlm 1886—89, som utgör en lärobyggnad i jämförande mytologi, uppförd med den mest glänsande kombinationsförmåga. Nordiska mytiska personer identifieras inbördes och med andra indo-europeiska folks, de vandringssagor, som de olika germanska stammarna utgifva för sin äldsta historia, tolkas äfvenledes mytologiskt, och en gudasaga diktas, som är det skalde-snille värdig, som varit dess upphofsman, men den har icke

kunnat vinna någon anslutning i vetenskapliga kretsar. På enskildheterna i det digra verket kan här icke ingås, en kortare sammanfattning af sina undersökningars resultat för den germanska mytologien har förf. gifvit uti *Fädernas gudasaga, berättad för ungdomen*, Sthlm 1887. I företalet till detta lämnas följande redogörelse för den vunna uppfattningen: »En närmare undersökning har visat, att vår folkstams myter bildat en fortlöpande saga, hvari hvarje myt, äfven om den i sin uppkomst var fristående, blifvit införlifvad som länk i en kedja, hvilken börjar med världens, gudarnes och människosläktets upphof och ändar med ragnarök och världsförnyelsen. Dessa kedjans yttersta länkar sammanknytas genom myterna om världens lefnadsåldrar, om urfäderna och de händelser, som i deras dagar timade. Det första människoparet och de närmaste släktleden efter det lefva i en kulturlös oskulds- och fridsålder. En af vanagudarne sändes förmänskligad till Midgard för att undervisa människorna. Han blir germanfolkets förste präst och lärare. Han efterträdes af den förste domaren (Sköld-Borgar) och denne af den förste konungen (Halfdan-Mannus). Dennes tre söner åter varda de nu i tre grenar sig skiljande germanfolkens första stamkonungar. Med deras öden afslutas den mytiska urhistorien men för att fortsättas i hjältedikter om deras afkomlingar, hvilka dikter utlöpa i den egentliga historien.»

V. Rydbergs forskning har på ett träffande sätt karakteriserats som poetisk skapelse af A. Noreen, *Fornnordisk religion, mytologi och teologi*, s. 35 f., i *Spridda studier*, s. 19 f. Denne förf. framställer där tillika en originell, i många fall säkert högst beaktansvärd åsikt om mytiska bildningars uppkomst ur missförstådda språkliga uttryck. Då Tor kallades »styrkans och kraftens fader» (»*faðer þrúðar ok magna*), så gaf detta upphof åt hans dotter Trud (isl. *þrúðr* f.) och sonen Magne (gen. pl. *magna* togs för gen. sing. mask. *Magna*). I fråga om åtskilliga detaljer hänvisar Noreen till den närmare motiveringen i sin afhandling

Mytiska beståndsdelar i Ynglingatal i Uppsalastudier, tillägnade Sophus Bugge, Uppsala 1892.

Den forskning, för hvars viktigaste verk hittills redogjorts, har som hufvudföremål sysselsatt sig med den mytologi, som är framställd i Eddorna, skaldedikterna och här och där annars i fornlitteraturen.

Men det finnes ock en annan källa, där man sökt mytologiskt vetande, nämligen i folksagan och folktron. De äldre mytologerna tolkade folksagorna som förbleknade myter: blef handen afbiten på en jägare af ett lejon, erinrade man sig Tyr, slogos jättar ihjäl, var Tor åsyftad uti deras baneman. Hela folksagan ansågs alltså urgammal och hednisk. Denna ståndpunkt representerar Simrock, *Handbuch der deutschen Mythologie*, Bonn 1853, 6:e aufl. 1887. Metoden blef misstänkt genom Benfeys undersökningar om Pantschatantra 1859, i hvilka ådagalades, att en stor del af Tysklands folksagor först under medeltiden öfverflyttades från Indien till Europa.

Folktron framträdde som mytologiskt material framför allt i arbeten af Mannhardt, som förut varit en jämförande mytolog och slutligen som det enda gemensamma för de indoeuropeiska folken fann de enkla föreställningarna om andar, som härskade i träd, i skog och på åkerfältet; ur denna primitiva mytologi hade de högre mytologiska gestalterna utvecklat sig, t. ex. ur folktrons stormdämon Wode hade guden Wodan uppstått. För denna utveckling uppställdes en relativ kronologi af E. H. Meyer, hvilken som folktrons första utvecklingsstadium antog föreställningen om spöken, de dödas andar, framkallad framför allt genom drömmen. Sedan föreställningen om andars tillvaro sålunda trängt sig på människorna, låg det nära att ock förklara naturens företeelser genom sådana. Den högre dämontron utvecklade den tredje graden: tron på gudar och hjältar.

De nyaste sammanfattande framställningarna af den germanska mytologien äro af Mogk i *Grundriss d. germ. Philol.* och nyss *Germanische Mythologie*, Leipzig 1906 i

Sammlung Goschen, och af Golther, *Handbuch der germ. Mythologie*, Leipzig 1895. Dessa redogöra först för den lägre mytologien, folkvidskepelsens skapelser, såsom maran, gengångare, varulfvar, näcken, skogsrået o. s. v., och därefter för den högre mytologiens gudar utan att vilja härleda de senare ur de förra, på hvilka tron fortfor äfven under de senares dyrkan. Golthers Handbuch, som är omfångsrikare, lämnar talrika hänvisningar till den fornnordiska litteraturen, och ännu rikligare källuppgifter af olika slag finnas i E. H. Meyer, *Germ. Mythologie*, nämligen 1:a uppl. Berlin 1891, som Golther med rätta betecknar som »eine wahre Fundgrube»; E. H. Meyers *Mythologie der Germanen*, Strassburg 1903, är däremot afsedd för vidare kretsar och saknar denna nyttiga apparat. P. Herrmann, *Nordische Mythologie*, Leipzig 1903, är en utförlig behandling af den nordiska mytologien för sig.

Med dessa sammanfattande arbeten vill jag afsluta den något långa inledningen till mitt egentliga ämne: de allra sista årens undersökningar i nordisk mytologi. Inledningen har varit något lång men nödvändig för att förstå det underlag, hvarpå mytologen nu bygger.

Ett nytt grepp på ämnet gjordes af A. Olrik i afhandlingen *Om ragnarok* i Årb. for nord. Oldkyndighed 1902, hvilken uppsats utgjorde ett föredrag vid filologmötet i Uppsala 1902. Förut hade man betraktat Eddans framställning som enhetlig och låtit uppgifter ur den ena Eddasången fullständiga den andra. Olrik betraktade hvar Eddasång som en källa för sig och fann då i olika sånger helt olika föreställningar om världens undergång. Världens undergång genom eld finner han blott i Voluspa, som ock därjämte säger, att jorden skall sjunka i hafvet; Vafthrudnesmal åter säger fimbulvintern vara orsaken till världens undergång. Dessa olika motiv återfinner förf. i folktron på olika håll: fimbulvintern i berättelsen hos Prokopius om Thule-boarnes midvintersfest samt i sagolämningar i fjälltrakter, såsom Öfre Pfalz; sjunkandet i hafvet i kustländer, såsom Danmark, på Island, uti Irland; världsbranden före-

kommer hos åtskilliga folk, bl. a. hos kelterna jämte förstörelsen genom vatten, men i Voluspa härrör den sannolikt från kristna föreställningar, då så många andra kristna motiv finnas i skildringen: den sedliga upplösningen, domedagsbasunen, det nya Jerusalem och Herrens återkomst. Kelterna ha ock en saga om en gudakamp. Författaren till Voluspa är dock en hedning, som upptagit dessa kristna motiv. Vidundren vid ragnarök, ulfven och ormen, återfinnas ock i olika länders folktro.

Folktro och folksaga åberopas i än högre grad af Kauffman, *Balder*, Strassburg 1902, men denne förf. har icke lyckats uppvisa sambandet mellan myten och de folkliga föreställningar, som skola belysa den, hvarför hans bok blott är af betydelse som sammelverk af allt, som rör och kan tänkas röra Balder.

En ny uppfattning i ett par viktigare punkter häfdas af O. Schoning, *Dødsriger i nordisk hedentro*, Københ. 1903 (Stud. fra sprog- och oldtidsforskn., udg. af det phil.-hist. samf., n:r 57). Den primitiva föreställningen om en uppehållsort för de dödas skuggor utgör dödsriket Hel, som ursprungligen mottog alla döda; namnet Hel hör samman med lat. *celare* dölja och sanskr. *kālī* mörker. * Det nya som Schoning söker visa är, att ock Jotunhem (*Jǫtunheimar* pl. påpekar förf. är i Eddasångerna den vanliga formen) är ett dödsrike. I Eddan är visserligen Jotunhem en asavärldens medtäflare, men förf. samlar därur uppgifter, som han tolkar som rester af det äldre åskådningssättet.

Namnet jätte, isl. *jǫtunn*, har af ålder härledts af verbet *äta* och betyder alltså »ätare, en glupsk varelse», och lik anser förf. det är, hvad dessa varelser ätit. Bevisen för detta påstående äro hufvudsakligen följande.

På Norges västkust förekomma sagor om människoätande jättar; föga bevisande, då de ju ej tros äta lik, och att jättar äta människor, är en allmän föreställning.

* Väsentligen samma uppfattning har förut framställts af Schullerus i Paul. Braunes Beiträge z. Gesch. d. deutsch. Spr. u. Lit. 12, s. 227 och 258 f.

Den jätte i örnhamn, som frambringar vinden, heter rent af *Hræsvelgr* »likslukaren», hvilket namn skall tyda på hans ursprungliga verksamhet. Detta namn är emellertid en ganska passande beteckning för en örn, jfr Ólofsdrápa Sønska:

Qrn of etr undarn,	Örnen äter sitt mål,
ylgr fær at hræm sylg,	ulfvinnan frossar på lik,
opt of ryðr ulfr kjapt,	ofta rödfärgar ulfven sin käft,
ari getr verð þar.	örnen får föda där.

Sökande efter föreställningar, som kunna sluta sig till uppfattningen af jättarnes rike som likdemonernas hem, finner förf. först *Nástrqnd* »likstranden», som Voluspa (Bugges upplaga) 38 dock alls icke förbinder med jättar, snarare tvärtom, då jättarnes sal Brimer uttryckligen nämnes i näst föregående strof. De straff, som Voluspa 39 verkligen förlägger på »likstranden», anses som senare spekulation, med undantag af att »Nidhogg suger lik», hvilken drake förmodas vara en jätte vid Nidafjällen (Voluspa 66) och återfinnas äfven i Voluspa 50 *slítr nái niðfqlr*, där dock Cod. reg. har *neffqlr* »blek om näbben», hvilket naturligt hänföres till *ari hlakkar* »örnen skriar» i versen förut. Som bevis anföres ock *Nágrindr*, Skirnesf. 35, som förer ned till en jätte, ehuru handlingen där redan spelar i det förutsatta »likslukarhemmet», och förf. anser till och med de hundar, som skälla på Skirner vid Gymes gård, som likslukare och tyder den tjusande Gerd som egentligen samma likdemon som Angerboda, hvilken omsider utvecklat sig till fans mormor.

En verklig likslukare är »solulfven» (*tungls tjúgari* Voluspa 40, 41), men dylik föda var för en ulf karakteristisk och blott ännu ett gräsligt drag hos vidundret; att Snorre i stället talar om *Mánagarmr* synes förlåtligt nog, då *tungl* brukar betyda »måne» och bevisningsskyldigheten alltså ligger hos den, som vill tolka det annorlunda. Att hunden Garm äter lik, står ingenstädes; förf. påbördar honom denna föda på grund af hans likhet med Kerberos, för hvilken den skall vara fastställd. Med Ker-

beros, som dock var en hund, identifierar vidare förf. solulfven och Fenresulfven, för hvilken senare likslukandet betygas genom att han hör till jättevärlden.

Skirnesfǫr anser förf. som en gifvande källa för uppfattning af Jotunhem som dödsrike, hvaremot Trymskvida icke innehåller några återstoder af ett dylikt åskådningssätt, men alla de drag, som förf. åberopar, förklaras lika väl som medel att i allmänhet beteckna Jotunhem som en främmande, farlig värld. Att en *vafrlogi* är anbragt kring likdemonernas hem, finner förf. själf vara en motsägelse. Berättelserna hos Saxo säger förf. ock vara utstyrda med senare drag, och de nämna ju icke ens likätning.

Äfven Loke skall vara en likdemon, som ursprungligen tillhör den fornnorska folktron och dess dödsrike Jotunheimar. Detta skall framgå af kappätningen mellan Loke och Loge, där Loke som en äkta likdemon äter köttet af benen, medan Loge som likbålets eld äter både köttet, benet och tråget. Äfven en mänsklig kappätare skulle väl dock inskränkt sig att äta köttet. Att Loke hör till jättesläkt, åberopas ock som bevis för att han är en likdemon. Hans namn hänföres till verbet *lūka* »tillsluta», han är den, som medför afslutningen, d. v. s. döden, och då Loke som ett sto lockade bort hingsten Svadelfare, skall detta vara ett dunkelt minne af helhästen, folktrons föreställning óm döden i skepnad af en häst.

Ofvanstående referat torde visa halten af Schonings bevisföring för hans nya åskådningar; förf. synes omedveten om i huru hög grad han själf träffas af den förebråelse, han riktar mot en annan: »At sammenligne er at finde lighed og forskæl»; men så snart forskerne har konstateret ligheden mellem »to væsner», glemmer man med störste sindsro den anden halvdel — og ingenlunde den mindst vigtige — af sammenligningen: »forskællen».

Af Schonings bevis för att jättarne äro att fatta som likslukande demoner återstår blott härledningen af ordet jätte, isl. *jǫtunn*, af *äta*, och om denna är riktig, betecknas de därigenom blott som glupska, icke som likslukare. Vid

ordets härledning anföras isl. *jǫtunn*, fsv. *iætun*, ags. *eoten*, **etan* i ortnamn, men äfven ags. *ent* synes böra tagas i betraktande, då det har betydelsen »jätte», och olikheten kan förklaras genom ags. metates af **etn*, hvilken stundom förekommer i fråga om *n* i slutljud, se Sievers, *Angelsächs. Gramm.* 2. Aufl. § 185. Ordets urgerm. stam skulle i så fall växla mellan **et-un-a-* och **et-n-a*.

Rotstafvelsen hör förmodligen tillsammans med *äta*, som man af ålder ansett, men vore det icke nog att låta denna härledning hänföra sig till det från alla tiders folksaga bekanta förhållandet, att jättarne äta människor. Måhända utgör denna föreställning ett minne af de tider, då folket var människoätare, hvarom antydningar framkommit i arkeologiska fynd, se O. Almgren i Fornvännen 1906, s. 114. Att äta lik är i jämförelse med människoätande en stegrad råhet, jämförlig med den, då vikingar drucko blod, och då jättedottern Rimgerd i Helg. Hj. 16 kallas »girig efter lik», är det bevis för att man ansett vissa jättar i stånd till en dylik neslighet, men därför är det ju ej nödvändigt att göra Jotunhem till ett dödsrike af likslukare.

Ett bevis på föreställningen om jättarne som likslukare förbises af Schoning, nämligen Allv. 2, där Tor frågar Allvis, om han om natten varit bland lik, efter han är så blek om näsan, och säger sig tycka, att han ser ut att vara en turs. Men äfven detta behöfver ju ej betyda annat än motsvarande beskyllning mot Rimgerd.

Till slut talar Schoning om specialdödsriken, dels hafvet för de drunknade, dels Valhall för de i striden fallna. Hafvet som dödsrike ansluter sig till Jotunhem, i det Ran ock är en likslukerska, hvilket bevisas genom att Rimgerd kallas »girig efter lik». Valhall är däremot ett dödsrike för krigarkasten, hvarom föreställningen först kunnat utveckla sig under vikingatiden.

Som en personifikation af elden uppfattas Loke af A. Kock, som i uppsatsen *Loki und seine Verwandte*, den första af hans *Etymologisch-mythologische Untersuchungen* uti Indogerm. Forschungen (1898) s. 90 f., styrker denna

uppfattning med både sakliga och etymologiska grunder. Namnet *Loki* förhåller sig till *logi* såsom isl. *hroki* till sv. *råge* och betyder faktiskt 'låga' uti det isl. talesättet: *ganga yfir sem lok yfir akra* (eg. *loki yfir*) m. fl. isl. uttryck. I Sverige säges i Värend, då man kastar en förlorad tand i elden: »Locke, Locke, gif mig en bentand, här har du en guldtand», i Telemarken i Norge säges Loke gifva barnen stryk, när det sprakar i ved, och äfven i Danmark finnas uttryck hos folket, som förstås, om Loke antages beteckna elden. Däremot går väl Kock för långt, då han menar, att Loke särkildt betyder 'himmelens eld, blixten'; Kock påpekar ju själf, att Lokes fader hette *Fárbauti* 'som slår till skada, blixten', genom hvars förening med modern *Nál* el. *Laufey*, 'barr- el. löfträd', Loke, 'elden', födes. Emellertid blir äfven tolkningen af Farbaute tvifvelaktig genom att detta ord också förekommer som appellativ med betydelsen 'troll'.

Kauffmanns och Schonings skrifter ha utgjort utgångspunkten för det arbete af H. Schück, som är det sist utkomna större i mytologi, hvarmed vi kunna syssla, nämligen *Studier i nordisk litteratur- och religionshistoria*, *1*, *2*, Sthm 1904.

Man må ha hvilka tankar som helst om resultatet af de undersökningar, som Schück i detta arbete företager, så måste man dock vara förf. tacksam för den utredning, som finnes i inledningen rörande elementen i mytologisk forskning. De begrepp, hvarmed mytologen har att röra sig och hvars förblandning ofta vållat oreda, äro: dogm, primitiv folktro, myt, saga och legend.

Dogm är en religiös sats, som medlemmar af ett trossamfund äro skyldiga att omfatta. Dogmer förekommo hvarken hos greker och romare eller hos forngermanerna. I deras ställe fanns skyldighet att iakttaga vissa rituella bruk, hvilkas försummelse ådrog både den brottslige och samhället gudarnes vrede. Fornreligionen fäste sig alltså blott vid handlingen, ej vid sinnesförfattningen, hvarför olika åsikter i vissa frågor mötas sida vid sida. Om lifvet

efter detta tänker man t. ex., att den döde bor i högen, att hans ande vistas bakom bergen och far med stormvinden, att de aflidna komma till likdemonerna i Jotunhem eller bo hos Hel, eller att de goda komma till Valhall.

Först efter hedendomens slut göra skalder försök att upptimra en hednisk teologi.

Primitiv folktro är nu lefvande vildars eller forntida primitiva människors sätt att betrakta världen. Primitiv folktro är ej myt, blott den mark, hvarur olika myter kunna uppväxa. Om t. ex., som Kauffman tror, den primitiva folktro inginge i Balderssagan, att hans lif vore gömdt i misteltenen, vore denna blott ett moment i myten, som ock förekommer i sagan om Meleager och Norna Gest, utan att dessa sagor därför vore identiska.

Skillnaden mellan myt och saga är den, att myten afser att förklara en företeelse, som har religiös innebörd, oftast ett rituellt bruk, sagan åter har profant innehåll.

Myten har varit en kort dikt som svar på ett spörsmål, en katekes som Vaftrudnesmal, hvilken ju lätt kunde vidgas till form af saga.

Jämte dessa myter funnos ock folksagor, hvari de handlande personerna äro gudar, halfgudar; och för dessa föreslår Schück namnet legend. En sådan är t. ex. sagan om Tors färd till Utgårda-Loke.

Schücks studier innehålla två längre undersökningar: Gudamjödet och Balderssagan.

Afhandlingen om gudamjödet behandlar först sagan om Fjolner, som drunknade i mjödkaret hos Frode, fastställer, att Snorre ej vetat mer, än hvad som stod i Tjodolfs strof, hvars innehåll han fyndigt utlagt men därvid med orätt tolkat ordet *fróðe* i verserna *Varð framgegnt þars fróðe bió feigðar orð es at Fiǫlne kom* som egennamnet *Fróðe*, då det i stället är adj. *fróðe* »den vise». Fjolner har alltså icke dött i Danmark utan i Uppsala. Denna tolkning tyckes redan göras af Noreen, *Uppsalastudier*, år 1893. Schück har icke nämnt, att äfven en annan källa sätter Frode i samband med Fjolner, nämligen

inledningen till Grottesången, som säger, att Frode vid besök hos Fjolner köpte Fenja och Menja. Som personnamn förekommer Fjolner blott som namn på Palnatokes broder men i Grimnesmal och Regensmal som namn på Oden, och dess bruk som personnamn visar, att det då var föråldradt som gudanamn. Detta är påpekadt af Noreen, *Uppsala-studier* s. 198.

Fjolner är alltså en gammal gud; vid offerfesten frågade man sig, hvarför är mjödet en helig dryck; myten svarade, därför att Fjolner drunknat däri. Mjödet innehöll gudens lifsande, och att den kunde tillägnas genom att dricka det, är i enlighet med en vidt utbredd folktro. Adam af Bremen berättar om två ritus i Uppsala, att offren hängdes i träd, hvilket förmodligen gällde Oden, och att de dränktes i en källa; den senare afsåg troligen Fjolner: den myt, som förklarade detta bruk, kommer alltså att bli något skiljaktig. Hvarför dränka vi Fjolners offer? Därför att Fjolner själf drunknat.

Här synes man kunna invända, att dränkningsoffret bör tänkas höra till Frejs ritus, eftersom det är kändt för Nerthuskulten och Frej ju var svearnes hufvudgud. Uti isl. källor kan ju namnet *Fiǫlner* med orätt vara tillagdt Oden; jfr hurusom denne Grimn. 48 kallas *Atríðr*, som synes varit ett binamn på Frej, då i Sn. Ed. säges: *Blóðughófe hét hestr — er bera kváðu ǫflgan Atríða*, och *Blóðughófe* är Frejs häst, ty svårligen kunna dessa namn skiljas åt.

Betydligt mera inveckladt är förhållandet med den egentliga sagan om skaldemjödet. Denna sönderlägger Schück först i tre oafhängiga sagor, redan antydda genom att mjödkärlen äro tre: karen Son, Bodn och kitteln Odrerer, ehuru blott ett är nödigt. Schück ägnar hvar berättelse en särskild undersökning. Den första sagan handlar om fredsslutet mellan asar och vaner, och Schück undersöker först, hvilka vanerna äro. Vanernas gudar kallas *vana-goð*, *dís*, såsom *svía-goð*, *gauta-týr*, *vera-týr*, hvilket visar, att de äro ett folk, såsom svear, götar, virdar.

Dessa vaner vill Schück återfinna i vinilerna, hvilket enligt Paulus diaconus var longobardernas gamla namn. Då dessas fiender, vandalernas höfdingar Ambri och Assi, anropade Oden om hjälp, vände sig vinilernas drottning Gambara och hennes söner Ybor och Agio till Frea, som genom list förmådde Odin att ge dem seger.

Denna härledning af namnet vaner synes mig förfelad. Anförda analogier kunna icke förmå betyga vaner vara ett folknamn mot det förhållandet, att de i Eddasångerna oupphörligt sammanställas med asar och alfer och alltså måste vara mytiska väsen, t. ex. Skf. 17:

Hvat er þat alfa,
ne ása sona,
ne vissa vana?

och ofta i Allvissmal. Ett motstycke ha de anförda uttrycken dock äfven bland sammansättningar med *áss*, nämligen *Ása-bragr* Skf. 33 och *Ása-þórr* Harb. 52, och då däraf icke behöfver slutas, att asarne äro ett folkslag, är en sådan slutsats icke heller nödig i fråga om vanerna på grund af *Vana-goð* etc. Ehuru Schück vill återfinna det folkslag, som dyrkat vanagudarne och alltså själfva haft namnet vaner, i vinilerna, som longobarderna ursprungligen hetat, gör han dock intet försök att förklara vokalväxlingen mellan dessa namn.

De härledningar, som framställts af ordet vaner, äro enligt Golther, Handb. d. germ. Mythol. s. 220, not 2 och E. H. Meyer, Germ. Myth. s. 183, trenne. Dels sammanställes det med fs. adj. *wănum* »klar, glänsande», isl. *vǽnn* »vän», dels med sanskr. *vanam* »vatten», dels med ags. *won* »mörk». Då dessa gudar äro jordens gudomligheter, se nedan, synes den senare sammanställningen hafva mycket, som talar för sig.

Men äfven om viniler-longobarder icke själfva äro vaner, kunna de ju hafva dyrkat sådana som gudar. Denna dyrkan betygas genom Tacitus för ett förbund af sju små folk, i det han säger dem gemensamt dyrka Nerthus, det

är modern Jorden, som med vördnad föres omkring i en vigd vagn, dragen af kor. Att vinilerna hört till detta förbund, eller att detta sammanfattande kallats viniler, är blott lösa gissningar af Schück.

Nerthus är Njord, som genom språkutvecklingen blifvit mask., och har barnen Freyr och Freyja, »herren» och »frun», förmodligen titlar för Nerthus såsom mask. och fem.

Att asar och vaner krigat, måste enligt Schück betyda, att asadyrkare (Odensdyrkare såsom vandalerna) krigat med Nerthusdyrkare och slutat fred med ett förlikningsoffer (obs. Són), genom hvilket de båda upptogo hvarandras gudar.

Den andra berättelsen talar om dvärgarne Fjalar och Galar, som dödade den vise Kvaser, tappade hans blod i de tre kärlen, blandade det med honung till mjöd och inbjödo så jätten Gilling och hans hustru, hvilka de dödade genom svek, men därför kräfver dessas son Suttung bot; och de måste gifva honom skaldemjödet. De allittererande namnen Galar: Gilling afskiljas såsom inkomna från någon annan saga, en dvärg är nog. Då Kvaser hör hemma i sagan om asars och vaners fred, måste här den vise hetat annorlunda. Karet heter *Boðn* till *boða*. »förkunna». Myten har alltså troligen varit: Hur har spådomskonsten uppstått? Svar: Den vises blod är i karet, och den däraf dricker, får spådomsförmåga.

Frestelsen att identifiera den vise i båda sagorna är stor, hvarför Schück antager, att denna ock i Fjalarsagan hetat Fjolner. Denna slutsats synes allitterationen Fjalar och Fjolner kunna styrka, men Schück invecklar saken på ett underligt sätt, hvarför ej utrymmet medger att redogöra, i det han identifierar Fjalar och Fjolner.

Fjolner var en ktonisk gudomlighet med makt öfver de döda och därmed spådomskonst, som kunde komma andra till del genom att dricka hans blod.

Den tredje berättelsen talar om, huru Oden trängde in i berget, där Suttung förvarade mjödet, vann hans dotter Gunnlods kärlek, drack ur mjödet och räddade sig som

en örn, förföljd af Suttung i örnhamn, hem till Valhall. Hela denna saga upplöser Schück i folksagomotiv: svårighetsmotivet, en kvinna som skall befrias eller vaktar det dyrbara, kapplöpning mellan sagans hjälte och kostbarhetens ägare. Som myt återstår mjödet, innehållet i Odrerer, och dess röfvande. En enklare form af denna saga finnes i Hav. Här talas ock blott om Odrerer.

Schück gör här ett par digressioner, dels en utredning af de fornnordiska dödsrikena hufvudsakligen i anslutning till den, såsom han säger, verkligen genialiska uppsatsen af dansken O. Schoning, *Dödsriger i nordisk hedentro* (1903), från hvars resultat hans eget dock afviker något, dels en redogörelse för gudarnes olika ursprung.

Äldst troddes den döde lefva i grafven; då stam- och ättgrafvar uppkommo, uppstod tanke på ett gemensamt dödsrike Hel; af likens ruttnande fördes tanken på likslukande demoner, jättar (:eta), jfr *Hræsvelgr*, omsider afskildes Valhall från Hel, hvarmed det har mycket gemensamt och hvarifrån det ej dogmatiskt strängt hölls i sär.

Gudarne voro af tveggehanda ursprung: himmelska och ktoniska; de senare stodo människorna närmare, då växtens lif spirade upp ur marken och de döda vandrade in i jorden. Af de nordiska gudarne är Tor den ende klart himmelske, Oden, en dödsgud, är ktonisk, så ock Nerthus (modern Jorden), Frey, Freja.

Äfven Loke antar Schück liksom Schoning vara en uråldrig ktonisk gud. Namnet Loke (inneslutarn) betyder detsamma som Hel, Fjolner, Fjalar, och såsom Utgårdaloke befinnes han vara härskare i ett dödsrike; samma saga gör Loke till en likdjäfvul, som i kapp med Loge äter allt kött af benen.

Denna bevisning synes svag. Namnets upprinnelse är ju oklar; det kan lika väl förklaras som Bugge eller Kock gjort (se s. 6, 17). Sagan om färden till Utgårda-Loke har Schück själf förklarat som en legend, alltså utan mytologiskt vitsord, och det är ju inga lik Loke och Loge förtära i kapp.

Då vegetationskraften kom från de ktoniska gudarne, ansågos dessa gömma kitteln med od, lifssaft — jfr *qnd gaf Óðinn, óð gaf Hønir, lá gaf Lóðurr ok litu góða* —, som fördes upp till jorden och vaktades af den ktoniska gudinnan Nerthus-Freja, hvilken kallas Ods mö, för att hon vaktade lifssaften od.

Då gudarne flyttade ur Hel till Valhall och mjödet stannade kvar, blefvo dess väktare till jättar.

Svaret på frågan, hvarför lifssaften finns i underjorden, ges af en annan myt, den om Mimer, hvarför jag ej kan redogöra. Jag vill blott nämna, att Schück förklarar Gjallarhorn för ett dryckeshorn, sätter namnet i förbindelse med Gjoll, älfven kring Hel, som ännu lefver i den danska folkvisan: Svige den Christ over Gjellebro, hinanden agter at svige.

Andra myter åter förutsatte lifssaften vara i himmeln och omtala, hur den röfvades därifrån och återficks, t. ex. Iduns bortröfvande af Tjasse. Iduns »äpplen» tror Schück bero på missförstånd af *ellilyf* »ålderdomsbot», som varit mjödet, Idun kallas Ol-Gefn.

Denna mängd af skiftande myter visar alltså olika förklaringar och olika moment af väsentligen samma ritus.

Den andra delen af Schücks Studier skall jag icke referera, i första rummet emedan det skulle taga för stort utrymme — jag har måst utelämna många intressanta saker i den första — men vidare, emedan den rör sig med mindre allmänt bekanta mytsagor. Hvad jag anfört ur första delen må vara nog att visa arten af hans arbetssätt, mot hvars princip måhända ingen anmärkning kan göras men i fråga om hvars resultat det är ytterst svårt att skilja mellan rätt och orätt.

Schücks resultat stå ju ibland i strid med Bugges, men bägges ståndpunkter äro förenliga. Den faktiska mytologien kan ju hafva erhållit en stor del af sitt innehåll genom lån från kristna och antika föreställningar, på samma gång som det öfriga utgöres af hedna myter från olika tider och orter. Svårigheten är blott att afgöra, till hvil-

kendera klassen en bestämd företeelse hör. I afseende på undersökningens utförande är Schück Bugges vederlike; samma glänsande kombinationsförmåga och samma omfattande beläsenhet.

Schücks arbete innehåller, som nämndes, mycket intressant, som icke i förestående redogörelse kommit att medtagas. Dess tendens är ju en helt annan än den jämförande mytologiens, som sökte identifiera de olika mytologiernas gudagestalter. Schück tillbakavisar möjligheten af en dylik identifikation utom i några enstaka undantagsfall såsom Dyaus-Zeus-Tyr och Parjanya — lit. Perkunas — isl. Fjorgyn, men Schück så att säga moderniserar den jämförande mytologien genom att framhålla, hurusom samma religionshistoriska utveckling kan spåras i alla mytologier.

Då denna grundsats låter rimlig nog, är det med sympati, som man följer, hur han ur den nordiska mytologien gräfver upp det ena kulturella fornfyndet efter det andra.

Ett dylikt vill jag omnämna. I äldsta tider ha folken gifvit gudarne gestalt af djur eller växter, hvilket hos egyptierna och andra orientaliska folk fortfor ända fram till kristen tid.

Men också grekernas gudar tänktes äldst i djurgestalt; Poseidon och Demeter som hästar, Hera som en ko, Dionysos som en bock, af hvilken uppfattning i historisk tid minnet kvarstod i gudarnes attribut, beledsagande djur eller ock djurnamn på gudens präster: Dionysos bar en bockhud, dioskurerna redo, Demeters prästinnor kallades »fålar», Artemis' »björninnor».

I · nordiska mytologien finnes en del ovedersägliga djur: ulfven och ormen, men Schück menar sig ock kunna spåra, att de verkliga gudarne äldst haft djurgestalt: Oden en häst, sådana offrades åt honom, och folktrons Helhäst är minne af denne dödsgud, Freja har varit en sugga, hvilket framgår dels af binamnet *Sýr* »so», som Bugge härleder från *dea Syria*, och af att Frej rider galten Gullenbuste. Tor har varit en bock, och historien, hur han slak-

tade sina bockar, som om morgonen åter uppstodo, vigda af hammaren, är en tydlig myt, Torssakramentet, då offerdjuret ju föreställde guden själf, som offrades och återuppstod. Emellertid förekommer äfven denna historia i den af Schück som mytologisk källa förkastade berättelsen om färden till Utgårda-Loke. Slutligen ifrågasätter Schück, att den påvisade guden, Fjolner-Fjalar haft tuppgestalt, då Fjalar är namn på den fagerröda hane, som gol för jätten, likslukaren, till ragnarök.

Trädkult fanns i Grekland, t. ex. då spartanska ynglingar piskades med lygoskvistar inför fruktbarhets- och trädgudinnan Orthia, hvilket utgjorde ett urgammalt sakrament, afseende att öfverföra gudinnans själ till ynglingarne. — I Norden skall fastlagsriset vara en rest af ett dylikt sakrament. Men äldre rester af trädkult innehållas i Prokopius' berättelse, att invånarne i Tule offrade människor åt Ares genom att hänga dem i träd eller kasta dem på törnbuskar; ännu Adam af Bremen berättar om samma ritual, och han säger, att offrade kroppar af människor, hästar och hundar hängdes i träd bredvid Uppsala tempel. Från början var offret gåfva åt den guden, som bodde i trädet.

Växtdyrkan förde öfver till djurdyrkan, enär växtens själ kunde tänkas i människo- eller djurgestalt: »the cornspirit» var ofta en tupp, i Tyskland säges »tuppen» sitta i sista kärfven, i Sverige är »fånga hare» att skörda sista kärfven. Tuppen och äggskalen på majstången skola än vara minnen af denna tro.

Denna gamla växtkult använder Schück i synnerhet till förklaring af Vidofnersagan i Fjolsvinsmal. Det är eget att finna dessa urtidens föreställningar i Fjolsvinsmal, den dikt, som Falk ville tolka som en efterbildning af Martianus Capella De Nuptiis Mercurii et Philologiæ, sådan denna dikt blifvit genom kommentatorerna, representerade af Notker Labeo i St. Gallen.

Utom dessa ovissa lokaliseringar i Norden af uråldriga gudsbegrepp, bjuder Schücks arbete på en mångfald af djärfva slutsatser, som öfverraska mera än öfvertyga. Han

identifierar sålunda guden Ull, som han (2,218) genom en fyndig tolkning återfinner i Merseburger signeformeln, med gudinnan Skade, som har ett manhaftigt väsen och samma idrotter som Ull; efter ortnamn att döma ha båda haft många helgedomar i Sverige (Ullevi: Skedvi) och då jättinnan Skade ej gärna kan ha åtnjutit denna dyrkan, har den rimligen ägnats Ull under namnet Skade, hvilket grammatiskt är maskulinum.

Denna till utseendet mask. form förklaras emellertid språkvetenskapligt tillfyllestgörande som en ursprunglig femininform af Sievers, *Berichte über die Verhandl. d. Kgl. sächs. Gesellsch. d. Wissensch. zu Leipzig*, Philol.-hist. Classe 46 (1894), s. 141.

»Om», säger Sievers, »*Skade* hör till t. *Schatten* och icke till *Schade*, kunde man återge det med ett grekiskt *Σκοτηΐα (jfr adj. σκότιος).» Men detta utdöda bildningssätt i namnet *Skade* och det motsvarande maskulina i ord sådana som *Glaser*, *Kvaser*, *Þraser* kan blott hafva tillkommit på en tid, då detta bildningssätt var lefvande i språket, och då en mytfigur bär ett dylikt namn, måste man i regeln antaga, att äfven den fanns på denna aflägsna tid. Med säkerhet är alltså äfven en del af de mindre framträdande mytiska företeelserna urgammal, hvilket ju icke utesluter, att ock en stor del kan vara i ung tid uppkommen.

I stället för att vidare referera Schücks stora arbete vill jag redogöra för några försök att sammanbinda vissa mytologiska företeelser med bestämda tider, alltså bidrag till mytologiens absoluta kronologi.

Under bronsåldern förekommo tre slag af arbetade offerföremål: solbilder, små guldbåtar och väldiga yxor eller par af yxor. Uti uppsatsen *Nordisk og lappisk gudsdyrkelse* i Danske studier 1905 s. 39 f. har A. Olrik återfunnit samma offer i lapparnes ritus. De offra stora hammare till Horagalles, »Tor-karl», båtar till Bieka-Galles, »stormguden», och solbilder till Paive eller Solen jämte andra föremål till andra gudar, särskildt intressant hackor, spadar till Waralden Olmay, »kornguden», som icke kan

vara någon inhemsk gud bland lapparne. Afsikten med dessa föremåls offrande måste ha varit att suggerera guden i fråga att göra, hvad man väntade af honom.

Att offra föremål stämmer icke med seden hos andra finska folk, ej heller med bruket under nordiska vikingatiden, blott med förhållandet under bronsåldern i Norden.

Till solen offras dels mässingsringar, dels runda träskifvor med ett stort hål i, till månen sådana med ett mindre hål; förf. vill finna en motsvarighet i runda genomborrade skifvor af harpix, som under bronsåldern lades som offer.

Horagalles är Tor-karl, ett lån från nordisk mytologi, hans vapen, hammarn, finns icke hos finnarne, är alltså ock nordiskt lån, men den skiljaktligheten förekommer från Eddamyten, att han ofta har två hamrar, hvilket påminner om de dubbla yxorna under bronsåldern.

Waralden Olmay är en fruktbarhetsgud, som motsvarar Frej, hans namn är lån af *veraldar goð*, enligt Snorre svenskarnes namn på Frej. Att han uppträder med åkerbruksredskap, visar, att han är främmande för lapsk kultur.

Bieka-Galles, vindens gud, är då antingen Oden eller Njord; treheten Oden-Tor-Frej kännes från Uppsala tempel, Frej-Njord-Tor från den äldsta isländska edsformeln. Olrik bestämmer sig för Njord, då han är knuten vid hafvet och får båtoffer, men saknar Odens hufvuddrag: kriget, dödsriket, spjutet och hästen.

Denna slutsats synes nu något betänklig, efter hvad förut är utveckladt. Njord är ju Nerthus, Terra mater, alltså = Frej, och har väl på norska kusten knutits till hafvet, hvaraf befolkningen där helt berodde. Under bronsåldern kan Njord ej haft med hafvet att göra. Å andra sidan är bronsåldern ock väl tidig tid för Odens dyrkan, kanske Bieka-Galles är någon annan gud, som vi ej känna.

Ett märkligt vittnesbörd om nordisk påverkan är, att lapparne offrade djur, som de måste köpa, såsom hästar och kor, och att dessa, särskildt hästar, voro nordbornas karakteristiska offerdjur.

Lapskan innehåller lånord från nordiska språk, vissa i äldre ljudform än i någon urnordisk inskrift, och åtskilliga af dessa äro just offerföremål: lap. *mānno* »måne», *gussa* af **kūz* »ko».

I en senare uppsats, *Tordenguden og hans dreng* i Danske studier 1905, s. 131 f., finner A. Olrik hos lapparne en motsvarighet till Torstjänaren Tjalfe och hos esterna till Loke såsom Tors följeslagare, hvilka folk antagas från nordborna hafva lånat dessa mytgestalter på ett tidigare mytologiskt utvecklingsstadium, än Eddan företer.

Uti en uppsats *Heimskringlas tradition om asarnes invandring* uti Studier tillägnade Oscar Montelius 19⁹/₉03, nämner ock B. Salin först bilder från bronsåldern med yxa eller hammare, hvilka sannolikt föreställa åskans eller solens gud, men anser, att denne gud ock inneslutit fruktbarhetens gud, som sedermera afsöndrat sig som en särskild gudom.

I samma uppsats framställer Salin den uppfattningen, att Oden först framträder i bild å guldbrakteaterna, hvilka tillhöra midten och senare hälften af 400-talet, efter att kunskapen om Oden kanske liksom runorna hade följt med en kulturström, som utgår från Svarta hafvet c. 200 öfver Kiev till norra Tyskland och därifrån öfver Fyen och Själland till Skandinaviska halfön och varar omkring 150 år, under första tiden alltså obetydligt berörande Norden.

På dem af dessa guldbrakteater, som framställa ett människohufvud öfver ett djur, finnas två figurtyper: den ena har djurhufvud och bockskägg, det är Tor, i den andra finnes en eller två fåglar, d. v. s. Oden, och denna typ utvecklar sig sedan till en ryttare. Då nu Oden skall vara en till Norden invandrad gud, är det ju möjligt, att han just kommit kort före denna tid, ehuru det ju icke nödvändigt följer af hans förekomst på dessa brakteater, eftersom dessa ju ock framställa Tor, som Salin dock synes anse vara en gammal gud i Norden.

En afhandling af M. Olsen, *Det gamle norske ønavn Njarðarlǫg* i Christiania Videnskabs-Selskabs Forh. för

1905, n:r 5, uppvisar ett urgammalt kultställe för Nerthus och Tyr, d. v. s. Terra mater, modern Jorden och himmelsguden, Zeus, på Tysnesön i Hardangerfjord, där en gård Vevatne vid en sjö säkerligen häntyder på den heliga sjö, där gudinnans vagn tvättades och de därvid tjänstgörande trälarne dränktes.

För Sverige bekräftas antagandet, att Tyr är en gammal gud, som detroniserats, genom det af Hellquist, *Om naturmytiska element i Hymiskvida*, Arkiv 18 s. 357 f., påpekade förhållandet, att namnet väl förekommer i urgamla skogs- och sjönamn, såsom *Tiviþer*, *Tyviþer* men uti intet gårdsnamn; gudens dyrkan var alltså ur bruk, då t. ex. Odensåker, Torskog, Frövi, Ullersäter, Närdalunda uppstodo.

I afseende på frågor om tid och rum för mytologiska föreställningar kunde ju upplysning väntas af arkeologien, men tyvärr förmår denna vetenskap här icke att gifva några vissa upplysningar. Bildliga framställningar finnas, somliga af dem äro i det föregående åberopade, men bildliga framställningar äro ju synnerligen ovissa till sin tydning. En del grafskick ha ansetts gifva besked om uppfattningen af tillståndet efter döden, hvilket ju icke är direkt mytologi, men jag vågar icke ge mig in på detta ämne; åtskilligt dithörande anföres af Stjerna, *Bidr. t. Bornholms befolknings historia under järnåldern* s. 18 f.

Den nu lämnade öfversikten af den mytologiska forskningens gång är ju såtillvida glädjande, som den visar, att äfven på detta område en utveckling försiggått, och då hvarje följande utvecklingsstadium sökt råda bot på något misstag under ett föregående, är det väl att hoppas, att bättre insikt vunnits genom denna fortgång från den ena uppfattningen till den andra. Icke desto mindre företer mytologien en tröstlös anblick; den gör mycket litet intryck af en vetenskap. Schück säger själf i inledningen till sitt nyss refererade arbete, att det knappt kan förnekas, »att denna forsknings historia nästan endast visar oss en serie af vetenskapliga nederlag», och han hyser ingen bergfast tro på att icke också hans egen undersökning

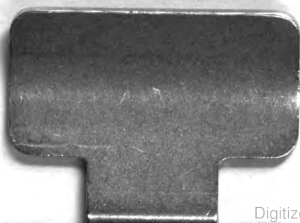
skall sluta i ett dylikt. Schück anser hufvudbristen i hittillsvarande forskning vara, att den saknat metod, i det nordiska mytologer sällan tagit kännedom om grekiska och semitiska mytforskningen; de ha varit språkmän, icke religionshistoriker; får man rätta greppet på ämnet, kan nog hela härfvan redas; men han medger å andra sidan, att uppgiften är svårare i fråga om de nordiska myterna, enär dessas källor nästan alla härröra från kristen tid.

Schücks arbete visar nu resultatet af en undersökning efter dessa nya metodiska grundsatser och till på köpet en undersökning, utförd med förvånande fyndighet och kombinationsförmåga. Ändock verkar icke denna undersökning omedelbart öfvertygande; man står undrande inför det nya, om ock tron på den gamla uppfattningen kännes rubbad. Man lär t. ex. tvifla på att Fjolner, Svegder, Vanlande, Visbur varit fornkonungar, men det är ej därför påtagligt, att Fjolner är Oden eller en gud, som gått upp i denne, Svegder Tor, Vanlande Frej (Njord) och Visbur Frej.

Inför allt det myckna nya, som möter särskildt hos Schück, gäller emellertid att skilja på de utredningar, som ha prägel af vetenskaplig sannolikhet, och de kombinationer, som visserligen göra sin upphofsmans fyndighet all heder, men blott kunna, icke måste vara riktiga: Qui nimium probat nihil probat. Det måste dock medges, att denna gräns är svår att draga. Måhända måste vi stanna vid den pessimistiska om ock mera vetenskapliga förklaringen, att vi ingenting med säkerhet veta i dessa ting, hvarvid dock, som Schück uttalar och genom sitt försök visar, den vetenskapliga forskningen aldrig kan låta det bero.

G. E. STECHERT
& CO.
NEW YORK

Svenska Humanistiska Förbundets skrifter.

1. **Kultur- och folkvandring** inom Europa. Historisk öfversikt af A. RYDFORS. Pris 90 öre.

2. **En ung vetenskap** af VILH. LUNDSTRÖM. Pris 75 öre.

3. **Backylides.** En litteraturhistorisk skiss af HUGO BERGSTEDT. Pris 90 öre.

4. **Hafva några delar af Nya Testamentet ursprungligen varit affattade på semitiskt språk?** En öfversikt af S. A. FRIES. Pris 60 öre.

5. **Upptäckterna i Boscoreale vid Pompeji** af JOHAN BERGMAN. Med 10 illustrationer. Pris 90 öre.

6. **Samhällsstrider och samhällsutopier** i det forntida Grekland, af HUGO BERGSTEDT. Pris 75 öre.

7. **Esaias Tegnérs ställning till vissa pedagogiska och vittra tidsströmningar** af EUGÈNE SCHWARTZ. Pris 2 kronor.

8. **Anatole France.** En studie af EDVARD LIDFORSS. Pris 80 öre.

9. **Kejsar Augustus' äktenskapslagstiftning** af JULIUS ÖSTERBERG. Pris 60 öre.

10. **De franska Bourbonernas fall.** En studie af CARL HALLENDORFF. Pris 75 öre.